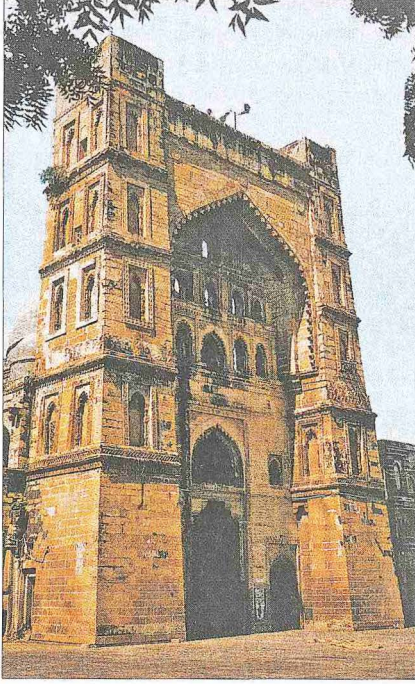

Atalâ Camii'nin âbidevi taçkapısı

sik Hint müziğinin en önemli üstatlarından kabul edilen Hüseyin Şah Şarkî, Hint müziği formlarından olan "hayâl" adlı nağmeyi icat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Firîşte, *Gülşen-i İbrâhîmî*, Leknev 1281, s. 304-310; a.e.: *History of Mahomedan Power in India till the Year A.D 1612* (trc. J. Briggs), Lahore 2004, s. 837-844; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1946, I, 377-380; *The Delhi Sultanate* (ed. R. C. Majumdar), Bombay 1967, s. 130-145; Mian M. Saeed, *The Sharqî Sultanate of Jaunpûr*, Karachi 1972; a.mlf., *Tezkire-i Meşâyih-i Şîrâz-ı Hind (Jaunpûr)*, Lahor 1985; P. Brown, *Indian Architecture*, Bombay 1975, s. 42-46; K. A. Nizami, "The Sharqî Kingdom of Jaunpûr", *CHIn.*, V, 710-732; a.mlf., "*Sharkis*", *EI*² (İng.), IX, 355-356; Ishwari Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India*, Lahore 1986, s. 217-220; V. D. Mahajan, *History of Medieval India*, New Delhi 1991, I, 247-266; R. Nath, *Studies in Medieval Indian Architecture*, New Delhi 1995, s. 34-37; C. E. Bosworth, *The New Islamic Dynasties*, Edinburgh 1996, s. 314-315; S. Lane-Poole, *Medieval India under Mohammedan Rule (A.D. 712-1764)*, Lahore 1997, s. 166-172; J. Burton-Page, "*Djawnpur*", *EI*² (İng.), II, 498-499; Saiyid Athar Abbas Rizvi, "*Jaunpûr*", *DIA*, XXIII, 578.

AZMÎ ÖZCAN

ŞARKİYAT

(bk. ORYANTALİZM).

ŞARKİYAT ARAŞTIRMA MERKEZİ

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Arap, Fars ve Urdu dili ve edebiyatlarına dair çalışmalar yapmak üzere kurulan merkez.

Hellmut Ritter'in çabalarıyla gayri resmî olarak 1938'de Şarkiyat Enstitüsü adıyla kurulmuş, 1981 tarihli Yüksek Öğretim Kanunu'ndan sonra adı Şarkiyat Araştırma Merkezi olarak değiştirilmiştir. Kuruluşta ve daha sonraki aşamalarda Ritter'e daha öğrenciyken kendisine yardımcı seçtiği Ahmet Ateş yardım etmiştir. Kuruluşun çalışma alanları genellikle Arap ve Fars filologilerinin, Urdu dili ve edebiyatının klasik ve modern dönemleriyle ilgili araştırmalar yapılması, Arapça ve Farsça kaynaklardaki Türk tarihi ve kültürüne ait malzemenin derlenip incelenmesidir. Kurum Arapça, Farsça ve Türkçe el yazmalarının bulunduğu Türkiye kütüphanelerinde yapılan araştırmalarla buralarda mevcut kaynak ve belgelerin tesbiti ve tanıtılmasına, ayrıca Doğu ve Batı ülkelerinde gerçekleştirilen araştırmaları takibe, diğer ilmi kuruluşlarla iş birliği yapmaya çalışır. Bunların yanı sıra eğitici faaliyetleri de vardır. Nitekim yazma eserleri barındıran İstanbul kütüphanelerindeki memurların meslekî bilgilerini arttırmak için kurslar açılmış, şarkiyatla ilgili konferanslar, yazma eserlerin özellikleri ve tenkitli metin neşri hakkında seminerler düzenlenmiştir. Özellikle Nihad M. Çetin'in verdiği, araştırmalarda temel bilgiler ve usul dersi çeşitli bölüm asistanları ve öğretim üyeleri tarafından ilgiyle takip edilmiştir.

Şarkiyat Enstitüsü'nün faaliyetlerini 1949 yılına kadar Hellmut Ritter, 1949-1953 arasında Mukrimin Halil Yinanç yürütmüş, faaliyetlerine ve neşriyatına rağmen 1961 yılına kadar gayri resmî bir kurum halinde kalmıştır. Ahmet Ateş'in gayretleriyle 1962'de hükûmî ve hukukî hâviyetine kavuşmuş, Ahmet Ateş ölüm tarihi olan 20 Ekim 1966 tarihine kadar buranın müdürlüğünü yapmıştır. Daha sonra Nihad M. Çetin (1971-1990), Nazif Hoca (1991-1995) ve Ahmet Suphi Furat'ın (1995-2007) sürdürdüğü bu görevi 2008'de A. Yaşar Koçak üstlenmiştir. 1947'de yine Ritter tarafından merkezi İstanbul'da olmak üzere M. Fuad Köprülü, A. Adnan Adıvar, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Ateş, J. K. Birge, W. C. Edvars ve L. Thomas gibi bilim adamlarınca oluşturulan milletlerarası Şark Tedkikleri Cemiyeti adlı ayrı bir kurum bulunmaktadır.

7000 civarında matbu esere sahip bir kütüphanesi de bulunan Şarkiyat Araştırma Merkezi'nin en önemli faaliyeti 1956-2008 yılları arasında düzensiz biçimde on sayı çıkarılan *Şarkiyat Mecmuası*'nın yayımlanmasıdır. Derginin ilkyedi sayısı 1956-1972 yıllarında neşredilmiş, sekizinci sayı ancak 1998'de çıkarılabiliştir. Genel olarak makaleler yanında "Kitabiyat", "Kitaplar Arasında", "Haberler" gibi bölümlere de yer verilen derginin birinci sayısında M. Tancî'nin hazırladığı, Ca'fer b. Muhammed b. Ca'fer et-Tayâlisî'nin *Kitâb al-Mukâtarat* 'ında'l-mudâkara'sı ilâve şeklinde verilmiştir. Beşinci sayı (1964) doğumunun 70. yılı dolayısıyla Hellmut Ritter'e, yedinci sayı (1972) ölümü üzerine Ahmet Ateş'e, sekizinci sayı (1998) yine ölümü dolayısıyla Nihad M. Çetin'e ithaf edilmiştir. Dergide Herbert W. Duda, Ahmet Ateş, Osman Ergin, Sir Steven Runciman, Faruk K. Timurtaş, Nihat Keklik, Félix Tauer, H. Nihal Atsız, Ramazan Şeşen, Ahmet Caferoğlu, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Suphi Furat, Mehmet Kanar, Nihad M. Çetin, Marius Conrad, M. Minova, Tahsin Yazıcı, Albert Dietrich, Hilmi Ziya Ülken, M. Mole, Nazif Hoca, Semavi Eyice, Orhan Bilgin, Angelika Hartmann, A. Naci Tokmak ve diğer birçok araştırmacının çalışmaları yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü 1987-88 Yıllığı, s. 7-8; Edebiyat Fakültesi 1992-1993 Ders Yılı Öğrenci Kılavuzu, İstanbul 1992, s. 27-28, 43-44; Ahmed Ateş, "Hellmut Ritter", *ŞM*, sy. 5 (1964), s. 1-14; Nihad M. Çetin, "Ahmed Ateş, Hayatı ve Eserleri", a.e., sy. 7 (1972), s. 1-24; Hüseyin Yazıcı, "Şarkiyat Mecmuası", *Nüşa*, sy. 4, Ankara 2002, s. 7-15.

HÜSEYİN YAZICI

ŞARKİYAT MECMUASI

(bk. ŞARKİYAT ARAŞTIRMA MERKEZİ).

ŞÂRRÎ (الشاري)

Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali el-Gâfîkî eş-Şârî es-Sebtî (ö. 649/1251)

Endüslüslü hadis ve kıraat âlimi.

5 Ramazan 571 (18 Mart 1176) tarihinde Sebte'de (Ceuta) dünyaya geldi. Mürsiye'ye (Murcia) bağlı Şârre'de yaşayan ailesi onun doğumundan dokuz yıl önce Sebte'ye yerleşmişti (İbnü'l-Hatîb, IV, 187; İbnü'l-Kâdî, II, 486). Eğitime babasından

kıraat dersleri olarak başlayan Şârrî'nin en önemli hocası âlî isnadlara sahip olan Hacrî'dir (İbn Ubeydullah). Hacrî'den kırâat-i seb'ayı, *el-Muvaṭṭa*'nın Yahyâ b. Yahyâ rivayetini, *Kütüb-i Ḥamse*'yi, Ebû Bekir el-Bezzâr'ın *el-Müsned*'ini ve İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sini okudu. Endülüs ve Ud-ve (Merakeş) bölgesinde Hacrî'den hadis ve kırâat-i seb'a dersleri alan son öğrenci oldu. Bu sebeple rivayetlerinde çoğunlukla onun isnadını kullandı. Ayrıca Sebte'de Ebû Bekir Yahyâ b. Muhammed el-Hevzenî ve Muhammed b. Hasan b. Kemâd'dan kıraat, Ebû Abdullah Muhammed b. Gâzî es-Sebtî, Ebû Zer el-Huṣenî, Eyyûb b. Abdullah el-Fihri'den hadis okudu. Ardından uzunca bir süre kaldığı anlaşılan Fas'a gitti. Orada İbnü'l-Kettânî el-Fendelâvî'den kelâm ve usûl-i fıkıh, Abdürrahîm b. Melcûm ve İbn Rakabe'den hadis dersleri aldı. Arap edebiyatı alanında Ebû'l-Hasan İbn Harûf en-Nahvî, Ebû'l-Hasan b. Âşir el-Huzâî ve İbn Madâ'nın öğrencisi oldu. Kendi öğrencileri arasında Ebû Bekir Ahmed b. Humeyd el-Kurtubî, İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî, Ebû Abdullah et-Tancâlî, İbn Ayyâş ve Ebû'l-Abbâs b. Ali el-Mâridî sayılabilir.

Şârrî'nin Sebte'deki en önemli faaliyeti Bâbülkasır yakınlarında bir medrese ve kütüphane kurmasıdır. Uzun yıllar boyunca meşakkatli yolculuklar sonunda büyük paralar ödeyerek elde ettiği birçok nâdir kitabı içeren ve o dönemde Mağrib'de bir benzeri görülme-yen kütüphanesini bu medreseye bağışladı. Kendisinin Doğu İslâm dünyasına sefer yapıp yapmadığı bilinmediği halde bu medreseyi ve kütüphaneyi Doğu İslâm dünyasındaki medreselerin usulüne göre geliştirdiği, giderlerini karşılamak için birçok malını vakfettiği belirtilmektedir. Sebte yöresinin muhaddisi diye bilinen Şârrî, medresesi ve kütüphanesiyle çeşitli konulardaki fihristleri (Hüseynî, s. 180) sayesinde bölgedeki ilmi faaliyetleri ihya etti. Özel notlarını içeren birçok kitabın bulunduğu, ilk umumi kütüphaneler arasında zikredilen bu kurum IX. (XV.) yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürdü. Şârrî, 635 yılı Receb ayından (Şubat-Mart 1238) itibaren medresesinde hadis rivayet etmeye başladı, fakat 641'-de (1243-44) Vali İbn Halâs'ın Sebte'yi İfrîkiye Meliki Yahyâ b. Abdülvâhid'e bağlama arzusuna karşı çıkması yüzünden Endülüs'e sürülünce faaliyetleri yarıda kaldı.

Endülüs'te yedi yıl ikamet ettiği Meriye'de (Almeria) semâ ve rivayetlerinin fihristini hazırladı, birçok kişiye hadis ve kıraat dersi verdi.

648'de (1250) Mâleka'ya (Malaga) taşındı. Mâleka'ya giderken uğradığı Gırnata'da birkaç gün kalarak hadis rivayet etti. İbn Hatice olarak bilinen Ebû Ca'fer b. Halef'in isteği üzerine o dönemde yaşayan herkese icâzet verdi (Muḥarrem 648 / Nisan 1250). Aynı yılın Safer (Mayıs) ayında gittiği Mâleka'da bütün vakitini eğitim faaliyetlerine ayırdı. İlerlemiş yaşına rağmen herhangi bir hâfıza kaybı ve zaafı yaşamayan Şârrî, bu şehirde bulunduğu sürece öğrencilerine gündüzleri hadis rivayetinde bulunmaya, geceleri de kıraat dersleri vermeye devam etti. Şârrî 29 Ramazan 649'da (15 Aralık 1251) Mâleka'da vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Muhammed el-Hüseynî, *Şilatü't-Tekmile li-vefeyâtî'n-naḳale* (nşr. Ebû Yahyâ Abdullah el-Kinderî), Beyrut 1426/2005, s. 180; İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî, *Şilatü's-Sıla* (nşr. E. Lévi-Provençal), Rabat 1937, s. 152; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 275-278; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurâ* (Altıkulaç), III, 1298-1299; İbnü'l-Hatîb, *el-İḥâta*, IV, 187-188; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1974, II, 486; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 333; Abdülkâdir Zimâme, "Ebû'l-Hasan el-Ġâfîkî", *el-Menâhil*, XXIV, Rabat 1982, s. 306-315; İsmail E. Erünsal, "Kütüphane", *DİA*, XXVII, 22.

HALİT ÖZKAN

ŞART

Mantıkta iki önermeden birini diğerine bağlayan edat.

Mantıkta düşüncenin temel malzemesini sağlayan kavramların birbiriyle olan ilişkisini konu alan önermelerin analizi büyük önem taşımaktadır. Klasik mantıkta önermeler yüklemli (hamliyye) ve şartlı (şartıyye) olmak üzere ikiye ayrılır. Yüklemli önerme konu (mevzu), yüklem (mahmûl) ve bağlaçtan (râbita) oluşan, olumlu veya olumsuz hüküm bildiren basit önerme türüdür: "Hava yağışlıdır; hava yağışlı değildir" gibi. Şartlı önermeler iki önermenin "ise, ya, veya, ya da" gibi şart ve seçenek bildiren edatlarla birbirine bağlanmasıyla meydana gelir: "Güneş doğarsa gündüz olur", "Ya gündüz olur veya güneş batmış olur" gibi. Arapça'da bitişik şartlı önermeler "izâ kâne, küllemâ kâne, metâ kâne, in kâne"; ayrık şartlı önermeler "immâ en yekûne, ve immâ en yekûne" şeklinde ifade edilmektedir (İbn Sînâ, s. 37). Bir başka anlatımla bir önermede bağlaç kaldırıldığında geriye iki kelime (terim) kalıyorsa yüklemli önermedir: "Hava, yağışlı". Eğer bağlaç kaldırıldığında geriye iki terim değil iki cümlecik kalıyorsa şartlı öner-

medir: "Güneş doğar", "Gündüz olur"; "Gündüz olur", "Güneş batmış olur." İki cümlecikten oluşan şartlı önermede birincisine "mukaddem", ikincisine "tâli" adı verilir.

Klasik mantıkta şartlı önermeler bitişik (muttasıl) ve ayrık (munfasıl) şeklinde iki kısımda değerlendirilir. a) Bitişik şartlı önermeler. Şartlı önermelerde mukaddem ve tâlinin olumluda birleşmesine ve olumsuzda birleşmemesine dair yargıda bulunuluyorsa bunlara bitişik şartlı önermeler denilir: "Ne zaman yağmur yağarsa yerler ıslanır." "Ne zaman yağmur yağarsa yerler kuru olur değildir." Bu örneklerden ilkinde mukaddem ile tâlinin birlikteliğine vurgu yapılmıştır; yani mukaddem olan "yağmur yağar" ile tâli olan "yerler ıslanır" önermelerinin ikisi de aynı zamanda gerçekleşir. İkinci önermede mukaddem olan "yağmur yağar" ile tâli olan "yerler kuru olur değildir" ifadelerinin birleşmesine dair yargıda bulunulmuştur. Buna göre birinci önermeye bitişik şartlı olumlu, ikincisine bitişik şartlı olumsuz adı verilir. b) Ayrık şartlı önermeler. Bu tür önermelerde mukaddem ile tâlinin birbirini ortadan kaldırmasına (nefiy) dair yargıda bulunulur. Bu şekildeki önermelerin olumsuzunda önermeyi meydana getiren iki tarafın ayrılmasının gerçekleşmesi, olumsuzunda ise gerçekleşmemesine hükmedilir: "Ya gündüz olur veya güneş batmış bulunur." Burada mukaddem ile tâlinin ayrılmasına hükmedilmiştir, yani biri varsa diğeri yoktur. Şu halde bu olumlu bir ayrık şartlı önermedir. "Bir şey taş ise ağaç değildir" önermesi olumsuz bir ayrık şartlı önermedir.

Fıkıhçıların ayrık şartlı önermeleri "sebr" ve "taksim" diye adlandırdıkları bilinmektedir. Klasik dönem Batı mantıkçıları yüklemli önermelere basit ve kategorik, birden fazla konu ve yüklemi bulunanlara birleşik önermeler demişlerdir. İslâm mantıkçılarının şartlı dedikleri önermeler Batılılar'ca birleşik önermeler içinde değerlendirilmektedir. Birçok çeşidi olan birleşik önermelerden İslâm mantıkçıları sadece bitişik şartlı ve ayrık şartlı önermeler üzerinde durmuşlardır (Öner, s. 46-47).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 1013-1018; Fârâbî, *el-Mantık 'inde'l-Fârâbî* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1985, I, 146-147; İbn Sînâ, *eş-Şifâ el-Mantık (I)*, s. 37; Necatî Öner, *Klasik Mantık*, Ankara 1986, s. 46-47; Şafak Ural, *Temel Mantık*, İstanbul 1995, s. 51, 64; Ferid Cibr v.dğr., *Mevsû'atü muştalahâtü 'ilmi'l-mantık 'inde'l-Arab*, Beyrut 1996, s. 426-434.

MAHMUT KAYA